

חבל נחלתו

שלו לתת את הפדיון לכל כהן שירצה. ואם הוא ספק פודהו אבל אין מברך עליו.

סימן מא

הגוזל או שנהנה ממתנות כהונה

א. הרמב"ם פסק בהלכות ביכורים (פ"ט הי"ד): "עבר ואכלן או הזיקן או מכרן אינו חייב לשלם, מפני שהוא ממון שאין לו תובע ידוע, והקונה אותם אע"פ שאינו רשאי ה"ז

מותר לאכלן מפני שמתנות כהונה נגזלות".
וכן פסק השו"ע (יו"ד סי' סא סל"א).
האחרונים נטו לפרש את שיטת הרמב"ם והשו"ע לפי הסבר הר"ן בסוגית חולין,

פ"א מה' ברכות כל מצוה שהיא מזמן לזמן כגון שופר וסוכה ולולב ומגילה ונ"ח וכן כל מצוה ומצוה שהיא קניין לו כגון ציצית ותפלין ומזוזה ומעקה וכן מצוה שאינה תדירה ואינה מצויה בכל עת שהרי היא דומה למצוה שהיא מזמן לזמן כגון מילת בנו ופדיון הבן מברך עליה בשעת עשייתו שהחיינו. ובבא ראשונה למד מסוכה ולולב ומגילה ונ"ח כמ"ש בפ"ד דסוכה ופ"ב דשבת ופ"ג דמגילה. ובבא שניה למד מתוספתא הנ"ל ובבא שלישית למד מפדיון הבן בסוף פסחים ואמר שהיא מזמן לזמן כמ"ש בס' פ"ג דעירובין. ותוס' חולקים על זה שכתבו בסוכה מ"ו א' ד"ה העושה דבעשיית ציצית ותפלין לא מברכין והוכיחו ממ"ש במנחות מ"ב דלעשות לא מברכין עליהו מדלא חשיב להו ר' יוחנן ה"ה דשהחיינו ע"כ לא מברך מדלא חשיב וכן אמילה לא מברך מדלא חשיב בסוף פ"ט דשבת ופליגי אבבות האחרונות הנ"ל וכתבו דלא תקינו אלא אמצות שיש עליהם שמחה ע"ש וס"ל דסמי לתוספתא הנ"ל מקמי גמ' דידן. וע' בתוס' דמנחות מ"ב ב' ד"ה ואלו כו' ובתוספתא כו' והצעת דבריהם דתוספתא מסייע לגמ' דלא חשיב אלא שהחיינו ואלו לעשות לא וכמ"ש בסוכה שם בד"ה הקודם בד"ה העושה כו' דווקא כו' דסבר דאין מברך לעשות כו' ואע"ג דגם שהחיינו לא הוזכר בגמ' ובתוספתא אמר שמברך היינו משום כלים חדשים וכבר הוזכר בברכות וז"ש כתב רב שרירא גאון ר"ל דטעם התוספתא הוא כנ"ל וע' תוס' דסוכה הנ"ל כו' רב שרירא גאון כו' רק בזה סותרין דברי תוס' אהדדי שבמנחות שם כו' ויודע היה ששאלו כו' ולא מחמת דלא חשיב לה א"כ נפל כל הבנין של תוס' דסוכה שהוכיחו דלא מברכין שהחיינו עליהו ולפי התוספתא גם בתפלין מברכין כמ"ש בתוספתא להדיא בין לפי תוס' בין להרמב"ם אבל לפי תוס' דסוכה לא מברכין עליהו וכדעת בע"ה וש"ע כאן. וע' י"ד סי' רס"ה בטור וז"ל כתב הרמב"ם שאבי הבן מברך שהחיינו על כל מילה ובע"ה כ' שאין לו לברך וכ"כ ר"י והוא דברי תוס' ובע"ה הנ"ל ובע"ה שם כ' דברי הרמב"ם ובהג"ה כ' דברי תוס' ובע"ה אבל בהג"ה סי' כ"ח ס"ב כ' כדברי הרמב"ם ודברי הרמב"ם הן עיקר דהוכחת תוס' אין מוכרח כנ"ל וכ"ש לדחות מה שמפורש בתוספתא להדיא וכ"כ ב"י בי"ד סי' רס"ה בשם הרשב"א דמדינא יש לברך כמו בפדיון הבן רק מהלל קשה כמ"ש תוס' דסוכה שם וגם תירוצם אין מספיק דכ"ש בהלל דיש בו שמחה וצ"ל הטעם דהלל אינו מצוה בפ"ע כמ"ש בע"פ אפשר ישראל עושים פסחיהן ונוטלין לולביהן כו' וכן דעת הטור כאן כהרמב"ם שכ' לשון התוספתא אות באות"...

וכיון שאנו נוהגים כרמב"ם והגר"א במילה ומברכים שהחיינו בכל מילה נלענ"ד שכן ראוי לעשות גם במצות פ"ח, שבימינו היא ודאי מצוה נדירה ובאה מזמן לזמן גם למגדלי החמורים ואין הברכה משום שמחה.

ולהלן דעתו.

במסכת חולין (קל ע"ב): "גופא, אמר רב חסדא: המזיק מתנות כהונה או שאכלן – פטור מלשלם; מאי טעמא? איבעית אימא: דכתיב זה, ואיבעית אימא: משום דהו"ל ממון שאין לו תובעים".

מסביר הר"ן (על הרי"ף מד ע"ב): "אין לו בעלים שיוכלו לתבעו בדין שזה יכול לומר לכהן אחר אני נותן ולא לך. ותמהני א"כ מאי איריא מזיק אפילו אי איתנהו בעינייהו נמי אין להם תובעין. ומשמע לי דה"ק כיון דמתנות כהונה ממון שאין לו תובעין הוא נהי **דכי איתנהו בעינייהו מיחייב משום מצוה**, כי ליתנהו בעינייהו אין כאן מצוה ולא דין ממון הלכך פטור לגמרי".

מתבאר שאין מצות נתינת מתנות אם אין מתנות או שהן הוזקו ונשתנו.

ממשיך הר"ן: "ואמרינן תו בגמרא ת"ש הרי שאנסו בית המלך את גרנו אם בחובו חייב לעשר כלומר אם לקחוהו בחובו, שהיה חייב לו דבר קצוב – חייב לעשר ממקום אחר וליתן לכהן מפני שהוא כמוכר, אלמא אע"ג דלא פש ליה גביה מידי חייב וקשיא לרב חסדא, ומפרקינן: שאני התם דקא משתרשי, כלומר שהוא משתכר בו שהרי היה צריך לפרוע המעות ומשום הכי אע"ג דממון שאין לו תובעין הוא חייב כשאר חייבי מעשר. ומהא שמעינן דאע"ג דק"ל כרב חסדא כל היכא דמשתרשי ליה כה"ג חייב". וב. לכאורה, הנאה אינה תלויה אם המתנות קיימות או לאו. וכך שואל הר"ן על דעתו: "וכי תימא אכל מתנות כהונה נמי הא קא משתרשי ליה, תירצו בתוספות דאפשר שריה מתענה".

היינו, תוס' תרצו שכל מקום שנהנה בפועל ממתנות כהונה, ולא יכול היה שלא

ליהנות מהן, אע"פ שהן ממון שאין לו תובעים – חייב לשלם את דמיהן. ונראה שסברת תוס' היא שאמנם על ממון שאין לו תובע פרטי פטור אם אכל או הזיק, אבל אם נהנה הנאה מוכחת אינו יכול להיפטר בטענת חוסר תובעים. וטעם הדבר נראה שבהזק נוצר לו חוב כלפי תובע, וכשאין תובע אשר לו נעשה הנזק אין למי לשלם. אולם בהנאה החוב נוצר מצד הנהנה ולכן אף שאין תובע מזהה מוטלת עליו חובת התשלום.

ג. הר"ן חלק על התוס': "ואני אומר לא כי אלא אפילו לא היה אפשר להתענות פטור, דהא תנן בפרקין דבסמוך (קלה) לא הספיק ליתנו לו עד שצבעו פטור משום דקנייה בשנוי והוה ליה כמזיק מתנות כהונה או שאכלן וכמו שאפרש עלה דההיא בס"ד והתם הא ודאי משתרשי ליה?".

היינו, ראשית הגז שצבעה ולא נתנה לכהן ודאי נהנה ואעפ"כ פטור תשלום, ולתוס' כיון שנהנה חייב בתשלום.

ולכן מתרץ הר"ן: "אלא הכי תרצתא דמילתא שכל שנתכוין ליקח מתנות כהונה לעצמו ושינה אותן בצביעה או אכלן שוב אינו משלם אע"ג דמשתרשי ליה שהרי הפקיע מצותו וחייב ממון אין בהן, אבל אנסו בית המלך את גרנו בחובו כיון שלא הפקיע הוא מצותו ומשתרשי ליה, עדיין מצותו עליו דמה לי הן מה לי דמיהן וזה ברור".

ד. יש שרצו להבין את הר"ן שהוא מחליף את הגדרת התוס' שהקובע העיקרי ביחס בין הזיק להנאה היא ההנאה (אלא שאם יכל שלא ליהנות נפטר מתשלום), ובא הר"ן והגדיר שהקובע הוא הרצון לגזול מתנות הכהונה. וא"כ אם אכל שלא בכונה או

חבל נחלתו

אותו בכך, אבל באנסו בית המלך לא נתכוון להפקיע מצוותו וליטלו לעצמו אלא שהמלך לקח הגורן בעל כרחו הילכך חייב לעשר ולא נפטר מהם ולא יצאו מרשות כהן והשתא אין אנו צריכין לטענם שכתבו בתוס' שהיה מתענה אלא אפי' בשלא היה אפשר לו להתענות מיירי, וחילוק זה כתבו הר"ן בפי' ההלכות, וזהו שהוסיף וכתב רבינו או מוכרן אעפ"י שלא נזכר בדברי רב חסדא".

וכן בקצות החושן (ח"מ סי' קז ס"ק ו) כתב: "אבל בר"ן (שם מד, ב בדפי הר"ף) כתב וז"ל, ואני אומר... ונראה דמהאי טעמא כתוב ביו"ד סימן ס"א (סעיף ל"א) המזיק מתנות כהונה או שאכלן או מוכרן פטור, ומשמע דאפילו נטל דמים ומשתרשי ליה, אלא כיון שמכרן והפקיע מצותן [ו]חייב ממון אין בהן כמ"ש הר"ן".

הנ"מ בין שתי ההבנות שהבאנו בדעת הר"ן הוא: מה הדין אם המתנות אבדו שלא מחמת מעשיו.

ו. על דברי השו"ע (יו"ד סי' שלג ס"ה) שפסק: "המפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותו עד שיתננו לכהן". כתב רעק"א: "ודוקא כשיש עוד בעין דאכתי מצי לקיים המצוה משא"כ בנאבד כולה דא"י ליתן רק דמיהם הוי ממון שאין לו תובעים ופטור כמו במזיק מתנות כהונה ע"ל (סי' ס"א) משנה למלך (פ"י ה"ח מהל' בכורים)". הא קמן שאע"פ שלא עשה מעשה גזל כתב המל"מ, ובעקבותיו רעק"א בהתבסס על דעת הר"ן, שאם המתנות אינן בעולם פטור אף שלא התכוין לגזולם.

וכך הסביר זאת המל"מ (הל' ביכורים פ"י ה"ח): "שאני התם דהמצוה היא בדבר מיוחד וכיון שנאבד אין כאן אלא חיוב דמים, אבל הכא דאכתי מצי לקיים המצוה לא נפטר

אבדו המתנות חייב בתשלומים (ויש פנים לכך בשיטת הרדב"ז בהסבר הרמב"ם שתובא להלן). אבל כוונת הר"ן היא שאם המתנות אינן בעולם לא משנה מה היתה כוונתו – פטור מתשלום משום שאין ממה לשלם, כדברי הר"ן לעיל: "כי ליתנהו בעינייהו אין כאן מצוה ולא דין ממון הלכך פטור לגמרי". ורק אם המתנות גופן בעולם אם התכוין ליהנות מהן נפטר מתשלומים בגלל כוונת ההיזק, אולם אם נהנה מהמתנות ללא כל פעולה מצדו להפקיען מתחת ידו חייב בתשלומין דמה לי הן ומה לי דמיהן. היינו הר"ן דן דוקא אם המתנות קיימות והוא נהנה מהן, ולא עשה בהן כל מעשה אז חייב לשלמן כיון שנהנה, אבל אם אכלן – מה ישלם?

כאמור, לפי שני ההסברים בר"ן אם המפריש מכר את המתנות התכוין ליהנות מהן ולכן נפטר מתשלום.

ה. עפ"י דברי הר"ן תרצו מהר"י קורקוס (את הרמב"ם) וקצות החושן (את השו"ע) שהעתיק את דברי הרמב"ם. כוונת הרמב"ם והשו"ע שפטור מתשלום המתנות על אף שמכרן ונהנה משוויין הוא שכיון שהתכוין לגזולן נפטר מתשלומים אע"פ שנהנה במכירתן.

מהר"י קורקוס (הל' ביכורים פ"ט הי"ד) כתב: "וי"ל דשאני ליה לרבינו בין מתכוין לגזול המתנות ולהפקיע מצותן וחייבן להיכא שאין מתכוין לכך דהיכא שהוא מוכרן ודעתו להפקיע חייבן ומצותן וליטלם לעצמו בין ע"י אכילה בין במכירה הרי זה פטור שהרי הפקיע מצוותם וחייב ממון אין כאן דהרי ממון שאין לו תובעין, והרי זה דומה ללבנו או צבעו ואמר' גבי ראשית הגז שנפטר ממנו אע"ג דמשתרשי ליה לפי שקנה

מטעם ממון שאין לו תובעין".

ונראה שכן דעת מהר"י קורקוס והקצות שרק אם המתנות בעולם אז הגורם העקרי לפטור מתשלום הוא כוונת היזק, אבל אם אין המתנות בעולם פטור מתשלום.

ז. כתב בשו"ת רדב"ז (ח"ה סי' קעד, אלף תקמ"ח): "שאלת ממני על לשון הרמב"ם ז"ל פ"י מהלכות בכורים וז"ל המפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותו עד שיתן לכהן ע"כ. והוא ז"ל כתב בראש הפרק אבל אם גזו הצמד וצבעו קודם שיתן נפטר מראשית הגז, ובפרק שלפני זה כתב עבר ואכלן או הזיקן או מכרן אינו חייב לשלם וא"כ קשיא דכ"ש אם נאבד פטור מלשלם".

היינו, דברי הרמב"ם לכאורה סותרים אלו לאלו שכן בראשית הגז פסק שחייב בתשלום אפילו אם אבדו, ואילו אם צבעו לפני שנתן נפטר (כראית הר"ן כנגד תי' תוס') וכן לגבי מתנות כהונה זרוע לחיים וקיבה אם אכלן או מכרן או הזיקן פטור.

ומשיב הרדב"ז: "תשובה תו איכא לאקשויי עליה מסוגיא דתלמודא דבשלמא הזיקן לא נהנה בהם, אבל אכלן הרי נהנה ואמרין בגמרא פרק הזרוע עלה דהא דתניא אנסו בית המלך את גרנו אם בחובו חייב לעשר וכי' שאני התם דקא משתרשי ליה כלומר נהנה שנפטר מחובו משמע דכל היכא שהוא נהנה אינו נפטר ממצות נתינה ואפי' גבי אכלן נמי דחקו התוספות שלא נהנה שהיה מתענה אבל אם מכרן הרי המעות בידו והוא נהנה ואמאי פטור מנתינה. ותו קשה דמשמע דבין לוקח בין מוכר שניהם פטורים ובגמ' דחינן שאני התם דאיתנהו בעינייהו ומשמע דכל היכא דאיתנהו בעינייהו אפי' ברשות מוכר חייב ליתן. ותו קשה הך דצבעו דהא קא משתרשי ליה

ובשלמא אם הרב ז"ל מפרש צבעו ראשון ראשון אשר היה כתוב בפירושי רש"י ז"ל והגיה אותו ניחא אבל הוא ז"ל מפרש שצבעו קודם שיתננו לכהן משמע אחר שהיו ה' גיזות צבעו ואמאי פטור הא משתרשי ליה. אלא כך הם הצען של דברים דמתנות נגזלות או אין נגזלות הוי פלוגתא דאמוראי וקי"ל כמאן דאמר נגזלות ולפיכך הקונה אותם פטור שהראשון גזלן. והא דמשני תלמודא שאני התם דאיתנהו בעינייהו לרווחא דמלתא משני הכי לתרוצי אפי' למ"ד מתנות כהונה אינן נגזלות וכ"ת יתחייב המוכר שהרי הוא גזלן דמה נפשך אם מתנות כהונה נגזלות יתחייב המוכר ואם מתנות אין נגזלות יתחייב הקונה ואמאי פטורין לתרוייהו. דעתו ז"ל דכל המתכוין להזיק מתנות כהונה פטור כרב חסדא דאמר המזיק מתנות כהונה פטור שכל שנכתוין ליקח מתנות כהונה לעצמו ושינה בהן כגון שאכלן או מכרן או שצבע הצמר וקנאו בשינוי שוב אינו משלם אע"ג דקא משתרשי ליה שהרי רצה להפקיע עצמו ממצוה זו ויכול להפקיע עצמו בכל אחד מן הדרכים האלו כיון שהוא ממון שאין לו תובעין אע"פ שעבר מ"מ שוב אין המצוה מוטלת עליו. אבל היכא שלא רצה להפקיע עצמו מן המצוה אלא שאנסו בית המלך את גרנו בחובו עדיין המצוה מוטלת עליו והשתא ניחא מה שכתב הרב ז"ל המפריש ראשית הגז ואבד חייב באחריותו כיון שהוא לא גילה בדעתו שרוצה להפקיע עצמו מן המצוה עדיין המצוה מוטלת עליו וחייב באחריותו. ואם אתה מקשה א"כ מצינו חוטא נשכר לרב חסדא נמי תיקשה דאמר אם הזיקן או אכלן פטור אלא דעיקר טעמא כיון שהוא ממון שאין לו תובעין המצוה נפקעה והממון אין לו תובעין אבל היכא

חבל נחלתו

(רדב"ז) או קיום המתנות בעולם, כונת היזק והנאה (ר"ן וסיעתו).

עולות למסקנה שלש שיטות עיקריות: שיטת התוס' שאם נהנה ממתנות כהונה ולא יכל להיפטר מהנאתו חייב בתשלומים כיון שנהנה.

שיטת הרדב"ז שאם התכוין לגזול את המתנות בין אם נהנה ובין אם לאו נפטר מתשלומים, ואם לא התכוין לגזול אפילו המתנות אינן בעולם – חייב.

שיטת הר"ן, וכך נתפרשו הרמב"ם והשר"ע ע"י מהר"י קורקוס וקצות החושן, וכן שיטת המל"מ ורעק"א היא שאם המתנות אינן בעולם פטור מתשלומים. אם המתנות בעולם והתכוין לגזול פטור, אם המתנות בעולם ולא התכוין לגזולן אם נהנה חייב ואם לא נהנה פטור.

המצוה לא נפקעה חייב לקיים מצות נתינה. והא דמשני תלמודא עלה דהא דאנסו בית המלך את גרנו שאני התם דקא משתרשי ליה קושטא דמלתא משני דבהכי איירי ברייתא **אבל אין הכי נמי דאפי' היכא דלא משתרשי כיון שלא נתכוון להפקיע המצוה חייב כי** היא דכתב הרב ז"ל **דנאבד דחייב באחריותו עד שיתן לכהן**. כללא דמלתא בשתי הקדמות יתורצו דברי הרב ז"ל חדא דמתנות כהונה נגזלות. ותו דהיכא דמתכוין להפקיע עצמו מן המצוה פטור והיכא שאין מתכוין להפקיע עצמו חייב בין אם נהנה בין לא נהנה ודוק ותשכח.

הרדב"ז כתב במפורש שאבדו המתנות שלא בכונתו עדיין חייב לשלמן וחלק על המל"מ ורעק"א שרק אם נשתיירו. ומקור מחלוקתם האם כונת ההיזק בלבד קובעת

סימן מב

הפרשת שותף על שלו

מעשר ניתנת בדר"כ רק לאחר הפרשת מעשר ראשון (אם כי ישנה אפשרות של הקדמתה) וא"כ כיצד הוא יכול לטעון שלא הפריש מעשר ראשון עבור חברו?! ויותר נראה שאם צריך לדון זה דוקא על מעשר שני או עני.

ב. יש לדון כאן בשאלת "דברים שבלב אינם דברים". בשאלה שלפנינו היה יכול לומר בפירוש שמתכוין רק לחלקו ולא אמר זאת בקול אלא טוען שהתכוין בלב, וא"כ אין מדובר שדבריו סותרים את המכוון בלב, אלא שדבריו משלימים ומפרשים את הנאמר בלב.

ונראה שצריך לדמות זאת לשאלה

שאלה

שותף בשמן טבל הפריש תרומות ומעשרות מהשמן. ללא ידיעת שותפו, לאחר מכן טען השותף שתרומה גדולה ותרומת מעשר הפריש עבור שניהם, אבל את המעשרות הפריש רק על חלקו. השאלה היא האם לקבל דבריו ולכן השותף צריך להפריש את המעשרות על חלקו, או שאין מקבלים את דבריו וממילא המעשרות הופרשו על הכל.

תשובה

א. עוד לפני הכניסה לדיון נראה שחלק מדברי המפריש אינם סבירים. תרומת